

УДК 811.112.2:641.5

Мелех Г.Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ФАХОВА МОВА КУЛІНАРІЇ ЯК ВЕРБАЛІЗОВАНИЙ ФЕНОМЕН ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття присвячена проблемі дослідження фахової мови кулінарії з позицій лінгво-культурології. У статті розглянуто суть поняття «фахова мова кулінарії» на прикладі німецької мови. Також обґрунтовано важливість дослідження такої лінгвістичної категорії як «фахова мова кулінарії» у тісному зв'язку з культурологічними особливостями відповідної етнічної спільноти. Важливим у цьому контексті є виявлення спільних точок зіткнення лінгвістики та кулінарії. Кулінарні поняття як лексична складова мови займають чільне місце у культурі народу і можуть розглядатися як носії та трансфери культури. Фахова мова кулінарії є особливим вербалізованим феноменом лінгвокультурології, яскраво презентованим у лексичній системі німецької мови.

Ключові слова: фахова мова кулінарії, лінгвокультурологія, гастрономічний код культури, кулінарія, вербалізація.

Melekh Halyna

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PROFESSIONAL COOKING LANGUAGE AS A VERBALIZED PHENOMENA OF LINGUOCULTUROLOGY (BASED ON THE GERMAN LANGUAGE)

Summary. The article is devoted to the problem of studying the professional cooking language from the standpoint of linguoculturology. The article discusses the concept of "professional cooking language" on the German examples. It is also substantiated the importance of studying such a linguistic category as "professional cooking language" in close connection with the cultural characteristics of the German ethnicity. The purpose of our report is to describe interrelation of professional cooking language and linguoculturology. Food is the integral

system having its own linguistic features and peculiarities and closely connected with historical, sociocultural and ethnic eating habits and methods of cooking. The tendency for different fields of knowledge to penetrate one into another is one of the determinative features of the modern science. Theoretically, the ability to synthesize knowledge about culture, expressed through language in the process of communication, provides linguoculture. Linguoculturology means the science, which appeared at the intersection of linguistics and culturology. It represents knowledge about national-cultural peculiarities of nation and their reflection in language. Important in this context is the identification of common points of contact between linguistics and cooking. Culinary concepts as a lexical component of language occupy a prominent place in the culture of the people, and can be considered as transfers of culture. In the article, the gastronomic code of culture is considered as a cumulation material experience gained by a separate nation in the process of its historical formation, the basis of which is a complex of realities associated with food and cooking. Cooking vocabulary is a special verbalized phenomenon of linguoculturology, vividly represented in the lexical system of the German language.

Keywords: professional cooking language, linguoculturology, gastronomic code of culture, cooking, verbalization.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших для буття людини, однак найменш досліджених є знакова система їжі. Культурні та міжкультурні аспекти харчування та кулінарії, а також їх міждисциплінарна тематика, відіграють для лінгвістів важливу роль. Проблема вивчення традицій харчування пов'язана не лише із розвитком лінгвістики, але і з соціокультурним запитом, якого вимагає сучасний стан глобалізованого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням логічного поєднання мови та культури присвячено чимало досліджень, серед найвагоміших дослідників цього питання можна виділити Н.Д. Арутюнову, В.І. Воробйова, С.В. Иванову, В.В. Красних тощо. Питання взаємозв'язку фахової мови кулінарії з позицій лінгвокультурології недостатньо висвітлені у лінгвістичних дослідженнях, серед дослідників цієї проблематики можна виокремити роботу Е.В. Капелюшник, присвячену лінгвокультурологічному опису образних засобів мови, які відображають кулінарний код культури.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тема їжі активно використовується у літературі, мистецтві ХХ ст., тому це дає достатньо підстав для зацікавлення цією темою і представникам різноманітних філологічних напрямів. У мовознавстві тема кулінарної лексики найбільш активно почала опрацьовуватись на рубежі ХХ–ХХІ ст. в рамках лексикології, соціолінгвістики, етнолінгвістики, прагмалінгвістики, лінгвокультурології, лінгвосеміотики, когнітивної лінгвістики та ін. Фахова мова кулінарії завжди була і залишається актуальною через свій широкий споживацький попит та прикладне значення. Вона функціонує у побутовому житті, ресторанно-готельній сфері, мас-медійному просторі, становлячи невід'ємну частину національної мови. Актуальність нашого дослідження виявляється у важливості інтегрального підходу до вивчення фахових мов та галузевих термінологій, що передбачає застосування крім лінгвістичних досліджень даних інших, суміжних дисциплін, зокрема культури, соціології, історії тощо. Особливого значення такий інтегративний підхід набуває для характеристики системи харчування, яка є тісно пов'язаною із побутом та культурою відповідного етносу, що зумовлює інтердисциплінарний характер такого дослідження.

Мета статті. Метою статті є характеристика фахової мови кулінарії як одного з важливих фе-

номенів лінгвокультурології, вербалізованого за допомогою мовних знаків. Аналіз проведено на основі німецької мови і він передбачає декілька ключових завдань, а саме: тлумачення суті поняття «фахова мова кулінарії», розуміння поняття «лінгвокультурологія», демонстрація способів вербалізації кулінарних понять тощо.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасного мовознавства тісно переплетений з такими галузями знань, як культурологія, психологія, соціологія тощо. У центрі лінгвістичних досліджень сьогодні так чи інакше стоїть людина як окрема особистість, група людей чи етнос, у житті яких виділяють певні знакові сфери існування, лінгвістичне втілення яких і становить інтерес лексикологічних студій. Гастрономічний код культури задіяний в обрядах різних типів, він супроводжує граничні моменти життя людини у суспільстві, марковані відповідним ритуалом, пов'язаним з їжею [4, с. 14]. Базовими сферами етнокультури А.М. Приходько визначає серед іншого і національні гастрономічні уподобання (їжа, напої) [12, с. 32].

У своєму дослідженні основоположним вважаємо трактування поняття «лінгвокультурологія» В.В. Воробйовим, який визначає її як «комплексну наукову дисципліну синтезуючого типу, яка вивчає взаємозв'язок й взаємодію культури й мови у її функціонуванні та віддзеркалює цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів з орієнтацією на сучасні пріоритети» [6, с. 36–37]. В лінгвокультурологічних дослідженнях культура і мова виводяться на рівнозначний рівень, де «культура розуміється як зміст, а мова – як форма існування цього змісту» [1, с. 9].

Лексика фахової мови кулінарії входить до складу базових одиниць будь-якої мови, оскільки вона відображає суттєві аспекти людського буття. Фахова мова кулінарії – це сукупність мовних засобів, використовуваних у кулінарній сфері для успішної комунікації серед фахівців цієї галузі, це природна мова з широким входом у загальнонавчальну лексику, дуже низьким ступенем абстрактності та обмеженою кількістю термінів.

Кулінарія (лат. *culina* – кухня) як важлива складова культури споживання бере участь у формуванні культурних цінностей (манера поведінки за столом, мода на певні продукти чи страви, правильна комбінація напоїв зі стравами). Така реалія як їжа не лише інформує про

побут народу, але й завдяки номінації засвідчує зміну лінгвістичних тенденцій, зумовлених як власне лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками. Як одна зі знакових сфер людського буття, яка завдяки своїй естетичній складовій забезпечує не лише фізичне, але й духовне задоволення людських потреб, кулінарія нерозривно пов'язана з мовою, завдяки якій вербалізуються кулінарні реалії, процеси та властивості.

Між кулінарією та лінгвістикою існує чимало спільного: з одного боку, кулінарія як нова наукова дисципліна потребує впорядкованої метамови, яка б забезпечила порозуміння між представниками різних дисциплін, з іншого, – можемо говорити про існування кулінарної лінгвістики, оскільки є багато кулінарних галузей, які з лінгвістичної точки зору є проблемними, і тому їх дослідження логічно проводити з погляду кулінарії [14, с. 199]. Як їжа, так і мова творяться шляхом побудови більших одиниць з менших складників: страва складається з окремих інгредієнтів, мова складається з синтаксем, лексем, морфем тощо [13, с. 4].

Лексика їжі, її характеристики та дії або стани, пов'язані із здобуванням, приготуванням та споживанням, формують особливе лінгвістичне середовище. Лексичні одиниці, які позначають поняття їжі, – це особливий мікросвіт мови, який розкриває характерні особливості відображення картини світу [3, с. 91], тому інтерес лінгвістів викликає тематична структура фахової мови кулінарії, семантичні особливості кулінарної лексики, системні зв'язки між елементами семантичних угруповань кулінарних лексем та особливості їх функціонування, особливо у кулінарних рецептах як виразниках фахових текстів у цій галузі.

Оскільки семантична структура кулінарної лексики характеризується загальноновживаністю, безпосереднім зв'язком з реальною дійсністю, відзначається різноманітністю походження, широтою смислового обсягу, широкими синтагматичними зв'язками, вона належить до ядерної частини будь-якої мови. Лексика на позначення їжі є однією із найбільш стійких у діахронічному плані лексико-семантичних категорій сучасної мови. Кулінарні лексеми об'єднуються в єдину систему з різностороннім описом її компонентів, специфікою розвитку та з особливою роллю у процесі формування системи національної мови загалом.

Гастрономічні уподобання німецького народу, які вербалізуються у лексичних та фразеологічних одиницях, дають змогу сформулювати певні фундаментальні культурні характеристики німецької нації [9, с. 1]. Все, що відбувається з народом, відображено в мові, адже вербальні знаки зберігають і передають інформацію про побут нації, особливості її культури харчування, що сприяє семіотичній інтерпретації простору повсякдення [2, с. 23]. Національна кухня – це культурний код нації, окрема знакова система всередині культури, проекція якої на знаки мови є фрагментом національної мовної картини світу [11, с. 118]. Опираючись на розуміння картини світу сучасними лінгвістами [7, с. 17], кулінарну картину світу розуміємо як знання та уявлення про кулінарну сферу, впорядковані у людській

свідомості за допомогою категорій мови та вербалізовані відповідними лінгвістичними одиницями. Таким чином кулінарна картина світу є однією з важливих складових національної мовної картини світу, яка «виражає етнокультурну специфіку соціуму» [10, с. 92].

Вербалізація кулінарної лексики здійснюється за допомогою номінативних засобів мови. Найменування, пов'язані із кулінарією, займають значну частину у мові будь-якого народу, тому лексеми харчової семантики становлять особливий інтерес з точки зору лінгвістичного дослідження. Фахову мову кулінарії складають лексичні одиниці, контрастні за походженням та за відношенням до активно-пасивного складу словника, які становлять єдину лексичну полісистему. Кулінарні одиниці утворюють складну та неоднорідну в структурному та семантичному плані лексичну парадигму, компонентам якої притаманні лексико-семантичні та парадигматичні відношення. Неоднорідним є також морфологічний склад фахової мови кулінарії: з одного боку, вона має чітко виражений номінативний характер, з іншого, – вона також репрезентована словами, в яких закладена певна динаміка подій, відповідно, лексична кулінарна система є також семантичною сферою, вербальні компоненти якої утворюють поетапну хронологічну ситуацію, що закладена у людській свідомості та вербалізована лексичними засобами: попередня обробка інгредієнтів (*abschuppen, schälen*), механічна обробка інгредієнтів (*reiben, schneiden*), термічна обробка інгредієнтів (*backen, kochen*), доведення до смаку (*salzen, würzen*), презентація страв чи напоїв (*servieren, verfeinern*), споживання їжі (*essen, trinken*).

Кулінарна лексика органічно вплетена у систему німецької мови як окрема мікросистема із притаманними їй лексичними, семантичними та структурними особливостями, проте вона розвивається та функціонує за загальними принципами національної мови. Німецька фахова мова кулінарії вирізняється чисельними прикладами полісемії та поліномінації, що пояснюється її широким входженням у систему загальноновживаної мови, а також тенденцією до основоскладання, що, з одного боку, притаманне німецькій мові загалом, а з іншого, – кулінарна лексика характеризується деталізацією і часто складне слово – це скомпресований міні-рецепт: *Geflügeleinmachsuppe* – суп (назва страви), з птиці (інгредієнт), належить до густих супів, оскільки приправлений базовою підливою для загущення соусів, супів (спосіб приготування). Властивою для кулінарної лексики є також розвинена синонімічність, яка часто проявляється у такому її варіанті як територіальна дублетність, оскільки кулінарні реалії є здебільшого явищами універсальними, притаманними практично кожному локальному діалекту, але функціують у різному фонетичному та графічному оформленні: *deruni* – *Kartoffelknödel* (süddeutsch), *Kartoffelküchlein* (schweizerisch), *Plinse* (ostmitteldeutsch), *Reibekuchen* (rheinisch), *Reiberdatschi* (bayrisch), *Reibeplätzchen* (westfällisch). Фахова мова кулінарії має ієрархічну структуру, оскільки вона поділяється на лексико-тематич-

ні групи, які, в свою чергу, розпадаються на низку макро- та мікрогруп, демонструючи таким чином тенденцію досліджуваної лексичної єдності до структурної організації.

За термінологією А. Вежицької, їжа є «міжмовним лексичним поняттям, уні-версально лексикалізованим, а також наявним у всіх етнокультурних спільнотах» [4, с. 381]. Кулінарна лексика відображає елементи культури етносу, тому вона виявляє національно-культурну специфіку, за допомогою якої можна ідентифікувати ментальні ознаки відповідної культурної спільноти. Повсякденне харчування, а відповідно і пов'язана з ним лексика, може стати одним із важливих індикаторів національної приналежності. Їжа певною мірою відбиває етнокультурну ідентичність [8, с. 8].

Висновки і пропозиції. Фахова мова кулінарії вербалізується у лінгвістиці у вигляді лексичних одиниць, які утворюють структуровану лексичну систему, що належить до основної частини лексики кожної нації. Лінгвістична репрезентація культури харчування виявляє базові стереотипи нації і через це, зокрема, становить особливий інтерес дослідження для лінгвістів. Масив гастронімів німецької кухні є колоритним і цікавим фрагментом національно-мовної картини світу. Кулінарна лексика органічно вплетена у систему німецької мови як окрема мікросистема. Перспективним для дослідження вважаємо залучення до аналізу фахової мови кулінарії даних з історії (для визначення мотиваційної бази гастронімів), географії (для встановлення ролі топонімічних елементів у кулінарних назвах) та інших суміжних наук.

Список літератури:

1. Артемова О. Е. Теория и практика лингвокультурологического анализа. Уфа, 2006. 128 с.
2. Афонина А. Н. Глуттонимы современного немецкого языка. *Научный потенциал*. 2012. № 2. С. 23–27.
3. Багана Ж. Понятие «еда» как отражение национально-культурной специфики (на материале группы «домашняя птица» в немецком и русском языках). *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2013. № 1. С. 90–93.
4. Балдова А. В. Миромоделирующая и аксиологическая функции пищевой метафоры в русском языке: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Томск, 2016. 239 с.
5. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва, 1996. 416 с.
6. Воробьев В. В. Лингвокультурология: теория и методы. Москва, 1997. 331 с.
7. Дзюба Е. В. Лингвокогнитивная категоризация в русском языковом сознании. Екатеринбург, 2015. 286 с.
8. Долешаль У. Пищевое поведение и язык. *Еда по-русски в зеркале языка* : монография / Долешаль У., Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. Москва, 2013. С. 7–25.
9. Ляпинина О. Л. Національно-культурна своєрідність фразеологічних одиниць німецької мови з гастрономічним компонентом: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 12.02.04. Херсон, 2016. 20 с.
10. Матвішин О. М. Лінгвокультурні параметри німецькомовних перекладів Анни-Галі Горбач. *Мови і літератури у полікультурному суспільстві* : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Маріуполь, 17 листопада 2017 р.). Маріуполь : МДУ, 2017. С. 93–95.
11. Меньшикова Е. Е. Гастрономическая метафора в рекламном туристическом нарративе. *Филологические науки*. 2013. № 11. С. 117–120.
12. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя, 2008. 332 с.
13. Gerhardt C. (2013). Food and language – language and food. *Culinary Linguistics. The chef's special*. Pp. 3–49.
14. Kalasznik M. Übersetzung im Bereich der Kulinaristik. *Kulinarier als Stiefkind der Translations-theorie und Translationspraxis. Translationsforschung. Methoden, Ergebnisse, Perspektiven*. 2014. № 5. S. 192–212.

References:

1. Artemova O. E. (2006). Teoriya i praktika lingvokulturologicheskogo analiza [Theory and practice of linguocultural analysis]. Ufa : RIO BashSU. (in Russian)
2. Afonina A. N. (2012). Glyuttonimy sovremennogo nemeckogo yazyka [Gluttonyms of Modern German]. *Scientific Potential*. no. 2, pp. 23–27.
3. Bahana Zh. (2013). Bagana ZH. Ponyatie «eda» kak otrazhenie nacional'no-kul'turnoj specifiki (na materiale gruppy «domashnyaya ptica» v nemeckom i russkom yazykah) [The Concept "Food" as a Reflection of National and Cultural Specifics (on the Material of the Group "Poultry" in German and Russian Languages)]. *Journal of Irkutsk State Linguistic University*. no. 1, pp. 90–93.
4. Baldova A. V. (2016). Miramodeliruyushchaya i aksiologicheskaya funktsii pishchevoj metafory v russkom yazyke [World Modeling and Axiological Functions of Food Metaphor in Russian] (PhD Thesis), Tomsk, 239 p.
5. Vezhbickaya A. (1996). Yazyk. Kultura. Poznanie [Language. Culture. Cognition]. Moscow : Russian dictionaries. (in Russian)
6. Vorob'ev V. V. (1997). Lingvokulturologiya: teoriya i metody [Linguoculturology: Theory and Methods]. Moscow : Peoples' Friendship University of Russia. (in Russian)
7. Dzyuba E. V. (2015). Lingvokognitivnaya kategorizatsiya v russkom yazykovom soznanii [Linguo-cognitive categorization in the Russian language consciousness]. Ekaterinburg: Ural State Pedagogical University. (in Russian)
8. Doleshal U., Kytaihorodskaya M. V., Rozanova N. N. (2013). Pishchevoe povedenie i yazyk [Eating behavior and language]. *Eда po-russki v zerkale yazyka* [Russian Food in the mirror of the language]. Moscow: RSHU, pp. 7–25.
9. Lapyrina O. L. (2016). Natsionalno-kulturna svoieridnist frazeologichnykh odyntys nimetskoj movy z hastro-nomichnym komponentom [National-cultural originality of phraseological units of the German language with a gastronomic component] (PhD Thesis), Kherson.
10. Matviishyn O. M. (2017). Linhvokulturni parametry nimetskomovnykh perekladiv Anny-Hali Horbach metody [The linguistic and cultural parameters of the German-language translations of Anna-Galia Gorbach]. *Proceedings of the Movy i literaturny u polikulturnomu suspilstvi* (Ukraine, Mariupol, November 17, 2017), Mariupol : MDU, 2017, pp. 93–95.
11. Menshykova E. E. (2013). Gastronomicheskaya metafora v reklamnom turisticheskom narrativе [Gastronomic metaphor in advertising tourist narrative]. *Philology*. no. 11, pp. 117–120.

12. Prykhodko A. M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky [Concept and Conceptual Systems in Cognitive Discursive Paradigms of Linguistics]. Zaporizhzhya: Premier. (in Ukrainian)
13. Gerhardt C. (2013). Food and language – language and food. *Culinary Linguistics*. The chef's special. Pp. 3–49.
14. Kalasznik M., J. Szczęk. (2014). Übersetzung im Bereich der Kulinaristik. Kulinarieren als Stiefkind der Translationstheorie und Translationspraxis [Translation in the field of culinary arts. Culinary delights as a stepchild of translational theory and translation practice]. *Translational research. Methods, results, perspectives*. no. 5, pp. 192–212.